

GELENEK İLE MODERN ARASINDA AİLE: KÜRESEL KÜLTÜR KARŞISINDA DİRENÇ VE DÖNÜŞÜM

Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Doç. Dr. Saniye VATANDAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Ana Bilim Dalı

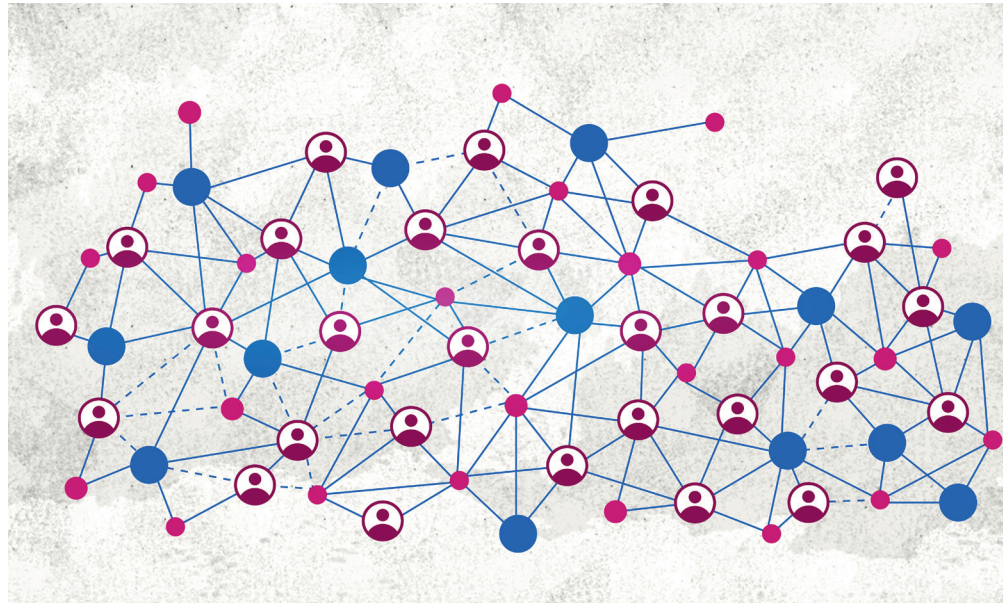
Giriş

A ile, tarihsel ve toplumsal olarak en eski ve en temel kurumlardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Bireyin sosyalizasyon sürecinde kimlik edinimi, değer aktarımı, toplumsal rollerin içselleştirilmesi, duygusal güvenliğin sağlanması gibi çok yönlü işlevleri ile toplumsal yapının sürekliliği açısından vazgeçilmez kıymette önemli rollere sahiptir. Ancak bu köklü kurum, özellikle modernleşme, sanayileşme, kentleşme ve küreselleşme gibi makro düzeyli gerçekleşen toplumsal dönüşüm süreçlerinin etkisiyle hem yapısal hem de işlevsel açılarından radikal düzeyde değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bu değişim ve dönüşüm, sadece aile bireylerinin sayısını, rollerini ya da yaşam tarzlarını değiştirmekle kalmamış; aynı zamanda aile içi ilişkilerin niteliğini, değerler sistemini ve hatta ailenin toplumsal anlam ve önemini de sorgulanır hâle getirmiştir. Modern toplumların birey merkezli seküler yapısı, geleneksel aile bağlarının gevşemesine, aile değerlerinin büyük oranda işlevsiz kalmasına, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin daha çok karşılıklı tatmin ve bireysel tercihlere dayalı hâle gelmesine yol açmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte üretimin ev dışına taşınması, kadının iş gücüne katılımı

ve bireyin ekonomik bağımsızlığını kazanması, aile içi rollerin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru küreselleşmenin etkisiyle ivme kazanan bu değişim süreci, aileyi geleneksel işlevlerinin çoğundan uzaklaşmasına ve bireylerin biyolojik ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayan bir yapı olmaktan dahi belirli oranda uzaklaştırarak müzakere edilen rollerin ve geçici bağılıkların şekillendirdiği bir ilişki alanına dönüştürmüştür. Bu sebeple, konuya özel ilgisi olan düşünürler günümüz aile kurumunu “akışkan”, “kırılgan” ve “çoğul” ilişkiler bağlamında analiz etmiş, bazıları bu dönüşümü bir çözülme olarak değerlendirirken, bazıları ise yeni aile biçimlerinin ortaya çıkışı olarak ele almıştır. Anthony Giddens’in “saf ilişki” ve “müzakere edilmiş roller” kavramlaştırmaları; Ulrich Beck ve

Elisabeth Beck-Gernsheim’in “bireyselleşme” kuramı ve “müzakere edilen tercihler alanı” şeklindeki aile tanımı; Zygmunt Bauman’ın “bağlanma cesareti” kavramı bu dönüşümün anlaşılmasında önemli teorik referanslar sunmaktadır.

Bu çalışma, aile kurumunun modern/postmodern süreçlerde nasıl dönüştüğünü; bu dönüşümün bireysel ve toplum hayatlarıyla, kültürel değerler üzerindeki etkilerini analiz etmekte; kültür endüstrisinin ürünü olan ritüellerin aile yapısını yeniden üretmedeki rolünü sosyolojik bir perspektiften değerlendirmektedir. Özellikle Türkiye gibi modernleşme ile geleneksel değerlerin iç içe geçtiği toplumlarda ortaya çıkan ikili yapı, bu dönüşümün çok boyutlu bir biçimde incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Aile Kurumu ve Modern Zamanlardaki Durumu

Toplumsal yapının en temel ve en köklü kurumu olan aile hem bireysel hem de toplumsal düzeyde etkisi son derece güçlü, kapsamlı ve derinlikli bir örgütlenme biçimidir. Bireyin dünyaya geldiği, yaşamı boyunca sahip olduğu kimliği elde ettiği, yine yaşamı boyunca kendisine yol işareti olan toplumsal değerleri içselleştirdiği, toplumun üyesi olma sürecinin ilk ve temel özelliklerini edindiği birincil düzeyde işlev üstlenmiş toplumsal bir birim olması bakımından, aile kurumunun hem bireysel hem de toplumsal yapı ve işleyiş açısından önemi büyüktür. Ailenin oluşumunda kan veya evlilik bağı önemli olmakla birlikte, aile yalnızca kan bağına ya da evlilik bağına dayalı işleyen bir birliktelik değil, aynı zamanda ekonomik, kültürel, psikolojik ve toplumsal işlevleri olan çok yönlü toplumsal bir yapıdır. Toplumun temel taşı ve insanlığın tüm zamanlarında var olan en temel kurumu özelliğine sahip aile, çok yönlü ve katmanlı işlevlere sahiptir. Bu işlevler zaman ve mekân içinde farklılık gösterebilmesine karşılık, bazı işlevler hem temel hem de evrensel düzeydedir. Söz konusu işlevleri kısaca ifade etmek gerekirse; Aile, neslin devamını sağlayan en temel kurumsal yapıdır. Biyolojik üreme yoluyla toplumun varlığını sürdürmesine katkı sağlar.

Aynı zamanda çocukların bakım, beslenme ve korunma gibi fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan ilk ve temel toplumsal çevredir. Bu yönüyle aile, insan yaşamının biyolojik sürekliliğinin yanı sıra toplumsal sürekliliği de güvence altına alır. Fakat aile kurumu çocuğun sadece fiziksel ve biyolojik ihtiyaçlarını değil, daha da önemlisi bireyin “insanlaşmasını” sağlayan temel kurumdur. Aile, biyolojik anlamda insan doğan bireyin potansiyel bir imkân olarak sahip olduğu insani niteliklerini açığa çıkaran, geliştiren yapının ismidir. Yapısal ve işlevsel özellikleriyle üyesi durumundaki bireylerin ve özellikle de aileye yeni katılmış çocukların toplumun kültürel normlarını, değerlerini, inançlarını ve dilini öğrendiği ilk toplumsal çevre ailedir. Birey burada ahlaki değerleri, toplumsal rolleri ve davranış kalıplarını öğrenip, içselleştirerek toplumun üyesi haline gelir. Özellikle çocukluk döneminde verilen eğitim, bireyin kişilik gelişiminde ve toplumsal uyumunda belirleyici role sahiptir. Tarihsel olarak aile hem üretim hem de tüketim birimi olarak işlev görmüştür. Modern toplumlarda üretim işlevinde ciddi düzeyde azalma gerçekleşmiş olsa da aile hâlâ bireylerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya devam etmektedir. Ailenin üyesi durumundaki bireyler arasında ekonomik kaynakların paylaşımı, gelir yönetimi ve da-

yanışma aile kurumunun üyelerinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılama işlevi kapsamında yer almaktadır. Aile, üyelerinin özellikle de çocukların ve yaşlıların fiziksel ve duygusal güvenliğini sağlayan önemli bir sığınaktır. Bireyler aile içinde hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi yaşamın zorlu dönemlerinde en samimi desteği bulurlar. Ailenin koruyucu yapısı, bireyin psikolojik sağlamlığını da destekler. Aile, bireylere sevgi, şefkat, aidiyet ve değerli olma duygusu sunar. Bu bağlamda bireyin ruhsal sağlığı üzerinde olumlu etkiler yaratır. Özellikle erken çocukluk döneminde sağlıklı aile ilişkileri, bireyin özgüveni ve benlik gelişimi açısından kritik öneme sahiptir. Aile, bireyin toplumsal konumunu ve statüsünü belirlemede de önemli role sahiptir. Birey, doğduğu aileye bağlı olarak belirli bir toplumsal sınıfa, etnik kökene, dine ya da kültüre ait olur. Bu durum, bireyin kimlik inşasında ve toplumsal ilişkilerinde önemli bir özelliktir. Aile, toplumsal düzenin sürdürülmesine katkı sağlayan birincil denetim mekanizmasıdır. Bireyler, aile içinde, davranışlarının sınırlarını öğrenir ve içsel denetim mekanizmaları geliştirirler. Bu, toplum dışı ve toplumsal değerlere karşıt davranışların önlenmesinde etkili ilk ve önemli bir basamaktır.

Bireysel ve toplumsal açıdan yerine getirdiği işlevleriyle

muadili olmayacak kadar önemli bir toplumsal kurum olan aile, parçası olduğu toplumsal yapıda ve işleyişte gerçekleşen ekonomik, kültürel, siyasi, teknolojik ve çevresel oluşum, değişim ve dönüşümlerden etkilenen ancak işlevlerini sürdürme imkanları açısından yeni şartlara uyum sağlama kabiliyetine sahip dinamik bir yapıdır. Bu sebeple ailenin birey sayısı, rollerin dağılımı, akrabalık ilişkileri gibi hem yapısı hem de üretim, toplumsallaştırma, koruma gibi işlevleri tarihsel süreçte önemli düzeyde değişiklik göstermiştir. Gerçekleşen değişimler açısından modern zamanlar oldukça dikkat çekici ve önemlidir. Aile kurumunun modern zamanlarda yapısal ve işlevsel açıdan sahip olduğu değişim ve dönüşüm yalnızca niceliksel değil aynı zamanda niteliksel bir karaktere sahiptir. Aile kurumunun modern zamanlara geçirdiği en kapsamlı ve derinlikli değişim eşiklerinden birinin Sanayi Devrimi zamanları olduğu rahatlıkla söylenebilir. Sanayileşme öncesinde, özellikle kırsal topluluklarda yaygın olan “geniş aile” modeli, üretim ve geçim temelli bir birlikteliği temsil etmekteydi. Sanayi Devrimi öncesinde egemen olan tarım toplumlarında aile hem üretim hem de tüketim birimiydi ve birden çok kuşağın birlikte yaşadığı, iş bölümünün yaş ve cinsiyet temelinde belirlendiği bir yapıya sahipti. Fakat sanayileşmeyle

Bireysel ve toplumsal açıdan yerine getirdiği işlevleriyle muadili olmayacak kadar önemli bir toplumsal kurum olan aile, parçası olduğu toplumsal yapıda ve işleyişte gerçekleşen ekonomik, kültürel, siyasi, teknolojik ve çevresel oluşum, değişim ve dönüşümlerden etkilenen ancak işlevlerini sürdürme imkanları açısından yeni şartlara uyum sağlama kabiliyetine sahip dinamik bir yapıdır. Bu sebeple ailenin birey sayısı, rollerin dağılımı, akrabalık ilişkileri gibi hem yapısı hem de üretim, toplumsallaştırma, koruma gibi işlevleri tarihsel süreçte önemli düzeyde değişiklik göstermiştir.

birlikte aile kurumu yapısal ve işlevsel açıdan radikal sayılabilecek bir hızda ve kapsamda değişime ve dönüşüme uğradı. Bu süreçte bazı işlevlerini diğer bazı kurumlara aktarırken, bazı işlevlerinde ise değişim ve dönüşümler yaşandı. Daha önce istisna niteliğinde olan “çekirdek aile” yapısının yaygınlaşıp egemen bir aile yapısını temsil etmeye başlaması, Sanayi Devrimi ile oluşan toplumsal, kültürel, ekonomik yeni şartların bir ürünü oldu. Sanayi Devrimi öncesinin geleneksel ailesine mensup bireylerin kırsal ortamlarından ayrılıp sanayi merkezi niteliğine sahip kent ortamına göç etmeleri, aile kurumundaki birçok değişim ve dönüşümü tetikledi. Hızlı ve yoğun bir şekilde yaşanan kentleşmeye bağlı olarak, geleneksel aile yapısının en önemli unsuru durumundaki akrabalık bağları zayıfladı, kuşaklar arası mesafe arttı, toplumsal ilişkiler giderek bireyselleşmeye

başladı. Kent yaşamının getirdiği yoğun iş temposu, bireylerde yalnızlık ve yabancılaşma hissinin artırdı, aileye olan duygusal ihtiyaç daha belirgin hale geldi. Yine aynı dönemde üretim alanı evden fabrikaya, daha sonra ofislere ve hizmet sektörüne kaydı. Buna bağlı olarak ailenin üretici işlevi azalırken, tüketici rolü öne çıkmaya başladı. Sanayileşmeye bağlı olarak kadınların ev dışında çalışma hayatına katılımı arttıkça, cinsiyet temelli iş bölümü yeniden tanımlanmayı gerektirecek kapsamda değişime uğradı. Kadının geleneksel zamanlardaki en temel rolleri arasında yer alan “anne” ve “eş” rolleri hızla zayıflarken, toplumsal hayatta yer alması ile ev içi rollerinin de yeniden tanımlanması zorunluluğu açığa çıktı. Kadının emeğinin karşılığında bireysel manada ekonomik güce sahip hale gelmesi, evlilik yaşı ve doğurganlık oranlarında düşüşe, boşanma oranlarında artışa neden oldu. Yine

toplumsal, kültürel ve ekonomik şartlarda yaşanan değişim ve dönüşüme bağlı olarak toplumsal rollerin belirlenmesinde bireysel yetenekler ve eğitim daha belirleyici hale gelirken, aile, bireyin ekonomik kimliğini belirleyen temel yapı olmaktan büyük oranda uzaklaştı.

20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren hız kazanan küreselleşme süreci, yalnızca ekonomik ve teknolojik alanlarda değil; kültürel, toplumsal ve kurumsal yapılarda da derin dönüşümlere neden oldu. Bu dönüşümden en fazla etkilenen kurumlardan biri hiç kuşkusuz aile kurumu-
dur. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi, kullanımlarının yaygınlaşması ile oluşmaya başlayan küreselleşme süreci, Sanayi Devriminin sarsıcı etkileri karşısında hem birey hem de toplum açısından geçerli olmak üzere yapısal ve işlevsel açıdan durum ve konumunu yeniden belirleme ve inşa etme çabasına giren aile kurumunun yeni şartların değiştirici ve dönüştürücü yönde gerçekleşen zorlayıcı şartlarında önemli sayılabilecek maruziyetler yaşamaya başladı. Örneğin küresel kültürün temel dayanağı olan Batı merkezli bireyci kültürlerin etkisiyle, geleneksel aile kurumunda egemen olan “biz” duygusu hızla aşınıırken, “ben” duygusu üzerinde şekillenen yeni zihniyet ve yaşam tarzı aile üyelerinin ilişkilerinde belirleyici hale gelmeye başla-

dı. Kitle iletişim araçları, fiziksel mesafeleri ortadan kaldırma-
larına karşılık, aile bireylerinin yüz yüze etkileşimlerini olumsuz yönde etkileyerek ilişkilerin azalmasına ve zayıflamasına yol açtı. Dijital bağımlılık ve ekran temelli yaşam biçimi, aile içi zaman paylaşımını azaltarak ilişkilerde yüzeyselleşmeye neden oldu. Küreselleşme sürecinde medya, internet ve sosyal ağların etkisiyle dijital platformlar ve influencerlar gibi aile dışı sosyalleştirme ajanlarının rolü arttı. Bu gelişmeler ailenin değer aktarımı üzerindeki hâkimiyetini zayıflatırken, özellikle çocuklar ve gençler için kimlik inşası sürecinde dış faktörlerin etkisini artırdı; aile ile birey arasında kuşak çatışmalarının daha derinlikli hale gelmesini sağladı. Geleneksel toplumlarda üretici ve tüketici bir birim olan aile, modern dünyada büyük ölçüde sadece tüketici bir role indirgendi. Küreselleşme ile birlikte tüketim kalıpları, küresel markalar ve medya tarafından belirlenmeye başlandı. Buna bağlı olarak aile üyeleri arasındaki ekonomik dayanışma zayıfladı, hane içi tüketim kültürünün yerini küresel normlara dayalı gösterişçi tüketim alışkanlıkları aldı. Küreselleşme, kültürel anlamda evrensel değerleri yaygınlaştı-
rırken, yerel kültürel kodlarla fiili veya potansiyel açıdan çatışmaya yol açar bir niteliğin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu

durum, özellikle aile içinde geleneksel otorite ve modern bireysellik arasında sıkışan ilişki biçimlerinin oluşmasına, evlilik ve aile kurma anlayışlarında önemli değişimlerin yaşanmasına, kadın ve erkek rollerinin küresel normlara göre yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Geleneksel-modern, küresel-yerel çelişki ve çatışmaları hem farklı aile modellerinin bir arada bulunmasına yol açarken hem de toplumsal aidiyet ve değer aktarımı süreçlerinde karmaşaya yol açmaya başlamıştır.

Aile Kurumunun Modern Zamanlardaki Varoluş Problemi

Aile kurumunun özellikle Sanayi Devrimi ve Küreselleşme süreçlerinde maruz kaldığı köklü değişim ve dönüşüm süreçleri veya aile kurumunu yapısal açıdan yok oluşa, işlevsel açıdan etkisizleşmeye zorlayan toplumsal, ekonomik, kültürel, teknolojik faktörler sebebiyle bireyselleşmenin yaygınlaşması, alternatif ilişki biçimlerinin çoğalması ve evlilik dışı birlikteliklerin artması gibi eğilimler “Aile kurumu yok mu oluyor?” sorusunun güçlü bir şekilde hem zihinlerde hem de toplumsal problemler gündeminin üst sıralarında yer almasını sağlamıştır. Aile kurumunun geleneksel eğitim işlevinin okullara, koruma ve sağlık işlevinin devlete, ekonomik geçim işlevinin bireysel çalışma yaşamına, toplumsallaştırma işlevinin büyük oranda medya ve dijital platformlara aktarılmasının aile kurumunda son derece sarsıcı etkilere yol açması, söz konusu sorunun her fırsatta gündendirilir hale gelmesine vesile olmaktadır. Bu durum, aileyi bir işlevsizleşme süreciyle karşı karşıya bıraktığı görüşlerinin dillendirilmesine yol açtığı gibi, bazı sosyologlar tarafından aile kurumunun anlamsal çözülme sürecine girdiği görüşlerinin de yaygın bir şekilde ifade edilmesine vesile olmuştur. Boşanma oranlarındaki küresel artış, aile kurumunun

istikrarsızlaştığı ve geleneksel dayanıklılığını yitirdiği yönünde bir görüşün küresel bir kabule dönüşmesini sağlamıştır. Boşanma oranlarının Batılı bazı ülkelerde %40’ların üzerine çıkması, genel olarak evlilik süresinin kısalması, tek ebeveynli ailelerin oranındaki artış “kalıcı aile” fikrinin zayıfladığını ve ilişkilerin sığ ve yüzeysel bir karaktere dönüştüğünün en önemli işareti olduğuna ilişkin görüşün yaygınlaşmasına vesile olmuştur. Yaşanan süreç, gerçekleşen değişim ve dönüşümlerin bazı düşünceler ve araştırmacılar tarafından “aile kurumunun çözülmesi” veya daha ileri bir söylemle “aile kurumunun yok oluşu” şeklinde değerlendirilmesine zemin olmuştur.

Sanayi Devrimi’nin ve küresel kültürün öncelikle ve en ideal formuyla hem üretim hem de gerçekleştirme merkezi Batılı ülkelerdir. Küresel kültürün etkisiyle tüm ülkelerde her geçen gün yaygınlaşmakla birlikte, özellikle Batılı ülkelerde aile kurumunun inşasını sağlayan nikah kurumunda önemli bir anlam ve değer kaybı yaşanmaya başlandı. Artık geleneksel evlilik tarzları dışında ve hatta geleneksel evlilik türlerine karşıt yeni birliktelikler yaşanmaya başlandı. Birlikte yaşama (cohabitation) evlilikten bağımsız olarak çocuk sahibi olmayı da kapsayacak biçimde artmış durumda. Çocuksuz evlilikler ve tek başına ebeveyn-

lik yaygınlık kazanmış bulunuyor. Modern ve postmodern toplumların bireyleri kimliklerini gidecek daha fazla aile dışı referanslarla tanımlar hale geldiler. Buna bağlı olarak aile, artık bireyin toplumsal kimliğini tanımlayan birincil kaynak/referans olmaktan çıktı. Aileye bağlılık, geleneksel sadakat normlarına değil, kişisel tatmin, duygusal doyum ve karşılıklı beklenti üzerine kurulmasına yol açmış bulunuyor. Bu da aileyi istikrarsız ve geçici bir birliktelik haline getirmiştir. Bu ve benzeri durumlar, normatif aile tanımının muğlaklaştığını ve aile kavramının tarihsel özünü kaybettiğini savunan tezleri güçlendirmektedir.

Aile kurumunun yok oluş sürecine girdiğine ilişkin görüşler, genel olarak üç ana perspektife dayanmaktadır. Bunlar Marksist, Feminist ve Postmodern yaklaşımlardır. Aile kurumunun yok olma sürecine girdiği görüşünü ilk dile getiren kişi Friedrich Engels’dır (1820–1895). Onun temsil ettiği Marksist yaklaşıma göre aile, insanlığın ilerleme sürecinde yok olmaya mahkûmdur. Çünkü yok olmaya mahkûm mülkiyet ve sınıf egemenliğinin bir parçası olmanın mağduriyetine sahiptir. Konuya ilişkin görüşlerini “*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*” (1884) adlı kitabında dile getiren Engels’in, aile kurumunun “yok olacağı” ve hatta “yok olması gerektiği”ne ilişkin görüşünü daha farklı sebebe

dayandırarak tekrarlayan ikinci yaklaşım radikal feminizmdir. Radikal feminizmin kurucu figürlerinden Shulamith Firestone'a (1945–2012) göre biyolojik cinsiyet farkları toplumdaki eşitsizliğin kaynağı durumundadır. Aile, doğurganlık özellikleri nedeniyle kadınları “ev içi esarete” zorlayan bir kurum işlevi görmektedir. Kadınların ev içi emek ve çocuk bakımındaki sorumluluğu, aile yapısını erkek egemenliğinin ideolojik kalesi haline getirmiştir. Mevcut gidişatta bu kurumun yok olması gerekmektedir. Yaşanan süreç de bu doğrultudadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde üreme sürecinin suni döllenme, taşıyıcı annelik gibi yöntemler sayesinde biyolojik olmaktan çıkarılmasıyla kadınlar özgürleşmeye başlamışlar, bu ise aile kurumunun ortadan kalkma imkanlarının oluşumunu sağlamıştır. Aile kurumunun yok olma sürecine girdiği görüşünü dile getirenler arasında bazı postmodern yaklaşım temsilcileri de vardır. Bunlar arasında Zygmunt Bauman (1925–2017) ve Judith Stacey'in (1943–) isimleri önemlidir. Bauman'a göre içinde bulunan postmodern dönemde ilişkiler ve bağlılıklar “akışkan” (liquid) hale gelmiştir. Bireyler, bağlanma sorumluluğu taşımadan, kolayca girip çıkabilecekleri ilişkileri tercih eder hale gelmişlerdir. Bu sebeple aile ve evlilik gibi sabit kurumlar istikrar kaybetmiş ve her geçen

gün daha fazlasıyla kaybetmeye devam etmektedirler. Bauman'a göre tüketim kültürü de aile kurumunun anlam ve fonksiyon yitirmeye başlamasında belirleyici konumdadır. Stacey'e göre ise aile, sabit ve evrensel bir yapı değil, kültürel olarak inşa edilmiş toplumsal bir kurumdur. Bugünün dünyasında geleneksel nitelik kazanmış çekirdek aile, artık toplumsal gerçekliği temsil etmemektedir. Çekirdek aile yerine çeşitlenmiş ve akışkan aile biçimleri almaya başlamıştır. Modern toplumlarda kadınların iş gücüne katılımı, boşanma oranlarının artması, evlilik dışı birliktelikler ve eşcinselliğin yaygınlaşması geleneksel ailenin çözülmekte olduğunu göstermektedir. Stacey, ailenin “yok oluşu”ndan çok “çoğul biçimlere dönüşümünü” savunmakla birlikte, çekirdek ailenin hegemonik yapısının çözüldüğünü ve geri dönüşsüz bir dönüşüm sürecine girdiğini öne sürmüştür. Bu iki düşünürün ortak noktası, geleneksel aile modelinin çözülmekte olduğunu savunmalarıdır. Aralarındaki fark ise bu çözülmeyen devrimci bir yok oluş, kültürel bir evrim, ya da toplumsal bir yeniden yapılandırma olarak görülmesiyle ilgilidir.

Aile kurumunun yapısal ve işlevsel açılardan “yok olma” sürecine girdiği ile ilgili görüşler sadece bazı düşünürler tarafından değil, konuyla uzmanlık düzeyinde ilgilenmeyen kimselerin

veya başta mensubu olduğu ve yakın çevresinde gözlemlediği ailelerden hareketle insanların pek çoğunun paylaştığı bir görüş haline gelmiştir. Bu görüşün her geçen gün daha da yaygınlık kazandığı görülmektedir. Ancak buna karşılık konuyla ilgili düşünürlerin önemli bir kısmı aile kurumunun “yok olduğu” değil, “dönüştüğü” fikrini savunmaktadır. Bu durum, aile kurumunun yok oluşu değil, esneklik ve uyum kapasitesi olarak değerlendirilebilir. Söz konusu görüşü benimseyen düşünürlere göre aile, ekonomik ya da hukuki olmaktan çok, duygusal bir sığınak haline gelmiştir. Bu durum ise bireyin yalnızlık, yabancılaşma ve kimlik karmaşasıyla baş etmesine yardımcı olmaktadır. Aileyi ortadan kaldırmak yerine, onu yeni bir anlam çerçevesine oturtmaktadır. Küresel bazı eğilimler de aile kurumunun yok olmadığı ve olmayacağını göstergesi durumundadır. Bu eğilimler arasında evlilik oranlarında dalgalanmalar olsa da birçok toplumda aile kurma arzusunun hala güçlü olması dikkat çekicidir. Ayrıca dini, kültürel ve toplumsal değerlerin güçlü olduğu toplumlarda aile yapısı dirençli şekilde varlığını sürdürmektedir. Tüm bunlara ilaveten pandemi gibi küresel kriz dönemlerinde, aile yeniden temel dayanışma birimi olarak öne çıkmıştır.

Aileyi “Kurtarmak” veya “Korumak”

Bazı düşünür ve sosyal bilimcilere göre yok olma sürecine giren, diğer bazılarına göre maruz kaldığı şartlar sebebiyle radikal şekilde dönüşüm geçiren aile kurumuna, yapısal ve işlevsel açıdan varlığını sürdürmesini sağlamak için destek olmak gerektiği görüşü de yaygın bir şekilde dile getirilmiş ve getirilmeye devam etmektedir. Çünkü aile kurumunun yok olmasının, işlevlerini yerine getiremez bir duruma sürüklenmesinin bireysel ve toplumsal açıdan çok büyük risklere yol açacağı öngörülmektedir. Bu sebeple aile kurumunu “kurtarmaya” veya “korumaya” yönelik özel bir çaba yürütülmesi gerektiği sıklıkla dile getirilmektedir. Bunlar arasında sosyolog Anthony Giddens (1938-), konuya ilişkin görüşleri ile ilk planda hatırlananlar arasındadır. Giddens, aile yapısının günümüz postmodern toplumunda radikal şekilde değiştiğini kabul etmektedir. “Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm” (“The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies”) adlı çalışmasında detaylı bir şekilde dile getirdiği üzere artık geleneksel rollerin yerini, “müzakere edilmiş roller” (negotiated roles) almıştır. Eşler, geleneksel olandan farklı olarak, rollerini ve beklentilerini

karşılıklı anlaşma ile belirleme sürecine girmiş bulunuyorlar. Ayrıca, aile artık duygusal tatmine dayalı “salt saf ilişkiler” (pure relationship) üzerine kurulu bir yapıya dönüşmüştür. Bu tür ilişkilerde yer alan sevgi ve sadakat ise geleneksel form ve içeriğiyle değil, bireysel doyum temelinde sürmektedir. Giddens’e göre, bu yeni ilişki biçimlerinde ailenin devamlılığı için duygusal iletişimin güçlendirilmesi, şeffaflık ve karşılıklı saygı esas olmak durumundadır. Bu sebeple devletin aileyi değil, bireyi desteklemesi gerekmektedir. Böylece bireyler daha eşit, özgür ve sorumlu ilişkiler kurma imkânı elde edebilirler.

Konuyla ilgili görüşlerini dile getiren Ulrich Beck ve Elisabeth Beck-Gernsheim Beck çifti, aile kurumunun “müzakere edilmiş bireysel tercihler alanı” haline geldiğini savunmaktadırlar. Konuya ilişkin görüşlerini “Aşkın Normal Kaosu” (“The Normal Chaos of Love”) adlı çalışmalarında ifade eden Beck çiftinin “müzakere edilmiş bireysel tercihler alanı” tespitleri, bireyselleşme kuramının aile üzerindeki etkisini açıklarken kullandıkları temel yaklaşıma dayanmaktadır. Onlara göre günümüz postmodern toplumlarında evlilik ve aile ilişkileri artık geleneksel rollerle değil, bireylerin özgür iradeleriyle kurdukları ve sürekli müzakere ettikleri ilişkiler haline gelmiştir. Günümüz toplum-

larında kadınlar ve erkekler eşit olmaya çalıştıkça, geleneksel ailenin yapısının daha da sarsıldığını, bireyselleşme sürecinin aile ilişkilerini özgürleştirmesine karşılık kırılanlaştırdığını ileri sürmektedirler. Beck çiftine göre aileyi güçlendirmek için karşılıklı sorumluluk bilincinin yeniden tesis edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla devlet politikalarının, bireylerin özgürlüklerine saygılı olmakla birlikte örneğin esnek iş saatleri, babalık izni, evlilik danışmanlığı gibi uygulamalarla aile içi dayanışmayı özendirici nitelikte politika ve uygulamalar geliştirmek gerekmektedir.

Aile kurumunun radikal şekilde dönüşüme maruz kaldığı görüşünü özellikle “Akışkan Aşk-lar: İnsan Bağlarının Kırılabilirliği Üzerine” (“Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds”) adlı çalışmasında dile getiren Zygmunt Bauman, modern/postmodern bireyin özgürlük arayışı ile bağlanma ihtiyacı arasında sıkışıp kaldığı görüşündedir. “Bağlanma cesareti” ifadesiyle, bireyin sevgiye, ilişkilere, dostluk ve aileye kalıcı şekilde bağlanabilme yetisinin zayıfladığına dikkat çekmiştir. Ona göre “akışkan modernite”de insanlar, ilişkilerde risk almak yerine mesafeyi ve geçiciliği tercih etmektedirler. Oysa sağlıklı ilişkiler, bağlanmayı göze alabilmeyi, yani “cesareti” gerektirir. Bauman bu görüşleri ile çözümünden çok eleştiri dile getirirse de aile kurumunun

korunabilmesi için anlamlı, sürdürülebilir ve derin bağlara yatırım yapılması gerektiği fikrini de işlemiştir. Bu açıdan “bağlanma cesareti” kavramlaştırması üzerinden, insanların sorumluluktan kaçmak yerine, ilişkilerde derinlik aramaları gerektiğini vurgulaması dikkat çekicidir.

Modernitenin doğduğu, tüm diğer toplumlara göre modernliği daha önce ve en uzun süre deneyimleyen, postmodern zihniyet ve yaşayış tarzının beşiği, küresel kültürün temel referansı Batılı toplumlarda, maruz kaldığı “etkisizleşme”, “değişim”, “dönüşüm” ve hatta bazılarında göre “yok olma” süreç ve durumları, yerine getirdiği bireysel ve toplumsal işlevleri sebebiyle aile kurumunu “kurtarma”, “destekleme” yönündeki politika ve uygulamaların tüm diğer toplumlara göre daha çok gündeme gelmesini sağlamış bulunuyor. Bu da yaşanan maruziyet sebebiyle beklendik bir durumdur. Aile kurumunu “kurtarma” veya “koruma” amaçlı politikalar yasal, ekonomik, siyasi, kültürel alanlar başta olmak üzere çok farklı boyutlarda uygulamaya aktarılması yaşanan sürecin bir gereğidir. Bunlar içerisinde bir tanesi dikkat çekici ve burada konu edinilecek bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Aile kurumunu “kurtarma” veya “koruma” amaçlı girişimlerden biri, her geçen gün daha da yaygınlaşan tüketim kültürü

ile doğrudan ilgilidir. Bireyler bağlamında egemen kitle kültürünün idealize ettiği tüketim kültürü, aile kurumunu küçülmüş hatta sadece iki kişinin birlikteliğine inmiş formuyla ve tamamen daraltılmış işlevi ile mevcudiyetini sürdürmesinin aracı olarak görülebilmektedir. Tüketim kültürünü yaygınlaştırmak ve sürdürmek amacıyla üretilen “özel günler” anlayışı, aileye ilişkin “kurtarma” ve “koruma” politikalarıyla da ilişkilendirilebilmiştir.

Modern Ritüeller ve Bireyler Arası İlişkilerin Niteliği

Günümüzün küresel kültüründe, kültür endüstrisinin ürünü olan “özel günler” anlayış ve uygulamaları bireyler arası duygusal bağları pekiştirdiği kadar, kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin de önemli bir parçasıdır. *Anneleer Günü, Babalar*

Günü, Sevgililer Günü, Sevgililer Günü Haftası (Valentine's Week), Yılbaşı, kişiye özel Evlilik Yıldönümleri / Tanışma Günleri, Çocuk Günü, Kardeşler Günü... gibi sayıları her geçen gün daha da artan modern ritüeller, bir yandan toplumsal değerleri ve duyguları desteklerken, öte yandan bu değerleri metalaştırarak pazarlama stratejilerine entegre eden güçlü araçlar işlevini görmektedirler. Çoğunlukla bireysel duygulara (sevgi, aidiyet, sadakat), kimliklere (anne, baba, kadın, genç) ve modern yaşam biçimlerine (sosyal medya, dijital yaşam, alışveriş) odaklanan ve tüketim kültürü ile birleştiğinde toplumsal anlam üretmenin ötesine geçerek ekonomik döngünün bir parçası hâline gelen söz konusu ritüellerin “Birincil grup” olan Aile kurumunun “birincil ilişkilerini” kaybetmesine karşılık hiç değilse “ikincil ilişkiler” düzeyinde varlığını korumasını sağlamak

gibi bir işlevi de üstlenmiş bulunuyor. Bunun ise özellikle Batılı toplumlarda aile kurumunun “ikincil grup” düzeyine dönüştüğünün kabulü anlamına geldiği açıktır. Konuyu anlamaya katkı sağlaması açısından “Birincil-İkincil Grup” ve “Birincil-İkincil İlişki” kavramlaştırmalarını genel hatlarıyla da olsa dikkate almakta yarar var.

“Birincil-İkincil Grup” ve “Birincil-İkincil İlişki” kavramlaştırmaları, sosyolojide özellikle toplumsal etkileşimlerin niteliğini ve insan ilişkilerinin derinliğini anlamak için kullanılan kavramlar arasında yer almaktadır. Bu kavramlar ilk kez Amerikalı sosyolog Charles Horton Cooley tarafından 1909 yılında kullanılmıştır. Cooley, bireylerin kişiliklerinin ve toplumsal kimliklerinin gelişmesinde grupların kurucu rolünü vurgulamayı amaçlamıştır. “Birincil grup”, bireylerin yüz yüze, sürekli, samimi ve duygusal

bağlarla birbirine bağlı olduğu, ilişkilerin içten ve doğrudan yaşandığı küçük toplumsal gruplardır. Birincil grupların temel özellikleri, grup içi ilişkiler bağlamında şöyle açıklanmıştır: Grup içinde yüz yüze ve yoğun etkileşim vardır. İlişkiler duygusal, kişisel ve karşılıklı bağlılık temelinde şekillenir. İlişkiler uzun sürelidir. İlişkilerdeki amaç, birlikte vakit geçirmek, destek olmak... gibi örneklerden anlaşılabacağı üzere, çoğunlukla ilişkinin bizzat kendisidir. Birincil grup içi ilişkilerde resmî kuralların ve yapıların belirleyiciliği söz konusu değildir. Empati, güven ve aidiyet gibi duygular ilişkilere yoğun şekilde eşlik ederler. Grup üyeleri arasında fedakârlık baskın niteliktedir. Birincil ilişki, karakteristik özelliği gereği iki birey arasında doğrudan, kişisel, samimi ve karşılıklı duygusal bağ içerir. Karşılıklı güven ve bağlılık vardır. Grup üyelerinde “biz” duy-

gusu egemendir; birey kendini grubun diğer üyelerinden yalıtarak birey olarak algılamaz; tam aksine “biz”in bir parçası olarak algılar. Roller belirsizleşebilir; bireyler birbirini bir pozisyonla değil, kişi olarak görür ve tanımlarlar. Birincil Gruplar, üyelerinin sayısı itibarıyla küçük gruplardır. Birincil grubun en önemli temsilcisi “aile”dir. Çocukluk arkadaş grupları, yakın dostlar, bazı romantik ilişkilerin şekillendirdiği birliktelik, geleneksel formuyla kırsal topluluklardaki komşuluk ilişkileri, birincil grupların diğer yaygın örneklerini temsil ederler.

İkincil grup, bireylerin belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya geldiği, çoğunlukla resmî ve dolayısıyla ilişkilerin yüzeysel düzeyde olduğu, araçsal ilişkilerin kurulduğu toplumsal grupların genel ismidir. Bu tür gruplarda üyeler arasında derin duygusal bağlar nadirdir, hatta yoktur. İletişim daha çok görev temellidir ve roller belirgindir. İkincil grupların temelinde belirli bir amaç ya da hedef yer alır. Örneğin bir okulun öğrencileri, bir şirketin çalışanları ya da bir derneğin üyeleri belirli işlevleri yerine getirmek için bir araya gelirler. Bu gruplar genellikle hiyerarşik bir yapı içerirler. Roller, statüler, görev tanımları ve kurallar açıkça belirlenmiştir. Grup üyeleri arasında kurulan ilişkiler, genellikle görevle sınırlıdır.

Türkiye’de modern ritüeller, kültürel olarak ikili bir yapının ürünüdür.

Bir yandan duygusal ilişkilerin görünür hale gelmesine ve bireysel farkındalığın artmasına katkı sağlarken; diğer yandan tüketim baskısı, kültürel yabancılaşma ve ahlaki çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Bu ritüeller, geleneksel yapıyla modern taleplerin kesişiminde melez bir kültürel form olarak varlık göstermektedir.

Üyeler birbirini bireysel niteliklerinden ziyade, işlevsel roller üzerinden tanımlarlar. İkincil gruplar çoğunlukla kalıcı değildir; amaç gerçekleştiğinde ya da görev sona erdiğinde dağılırlar. Bu tür gruplarda bireyler arasında duygusal yakınlık yerine, profesyonel mesafe ve tarafsızlık esastır. İkincil ilişki, bireylerin kişisel olmayan, genellikle görev, statü veya çıkar temelli biçimde etkileşim kurduğu ilişki türünü ifade eder. Bu ilişkiler, bireyin bir görev, rol veya işlev çerçevesinde karşısındakıyla iletişime geçmesini sağlar ve çoğunlukla zamanla sınırlı, duygusal derinliği az ve biçimize edilmiş ilişkilerdir. Taraflar, ilişkide bulundukları kişiyi bir birey olarak değil, sahip olduğu toplumsal rol üzerinden örneğin “müdür”, “öğretmen”, “müşteri” gibi tanımlar. İletişim biçimi resmîdir; dile getirilen ifadeler, davranış kalıpları ve beklentiler standartlaşmıştır. İlişkilerde duygusal yoğunluk ya yoktur ya da mümkün olduğunca bastırılmıştır. Modernleşme, kentleşme, bürokratikleşme ve iş bölümü arttıkça ikincil ilişkilerin sayısı da artmıştır. Geleneksel toplumlarda baskın olan birincil ilişkilerin yerini, çağdaş toplumlarda ikincil ilişkiler almıştır. Bu değişim, bireylerin daha çok işleve dayalı, kurumsal ve profesyonel yapılarda yaşamalarını ve sosyalleşmelerini beraberinde getirmiştir.

Birincil-İkincil Grup ve bu grupların gerektirdiği Birincil-İkincil ilişkiler ayrımı aile kurumu açısından değerlendirildiğinde, aile kurumu geleneksel form ve işleviyle “birincil grup”tur. Dolayısıyla aile kurumunda egemen ilişkiler “birincil ilişkiler” kategorisinde yer almaktadır. Ancak aile kurumunun Sanayi Devriminden başlayan ve bugüne kadar devam eden maruziyetleri sonucunda hem yapısal hem de işlevsel açıdan radikal düzeyde dönüşüme uğraması ve hatta bazı düşünürlere göre yok olma riski ile karşı karşıya gelmesi “birincil grup” olma özelliğini yok etmiştir. Bunu Batılı ülkeler açısından ifade etmek çok kolaydır. “Dönüşümün” geldiği noktada aile kurumunun “ikincil grup” niteliği göstermeye başlamasıdır. Bu aşamada, ikincil gruplar da işlevsel olan “özel günler” ritüelleri aile bireyleri arasında olması gereken sevgi, aidiyet, sadakat gibi duyguların formel biçimiyle de olsa devamını sağlama gibi bir işlev üstlenebilmektedir. Dolayısıyla Batılı ülkelerin, aile kurumunu, “özel günler” aracılığıyla “ikincil grup” düzeyinde tutma çabası yürüttükleri anlaşılmaktadır. Mevcut durumlarıyla bunu yapmak zorundadırlar. Çünkü aile kurumunu “birincil grup” konumuna döndüremiyorlar; bu durumda yerine getirdiği işlevler sebebiyle aile kurumunu hiç değilse “ikincil grup” olarak varlığını korumak zorunda hissediyorlar.

Yoksa bunun ötesi “yok olma” durumudur. Dolayısıyla Batılı ülkelerdeki aile kurumu için “özel günler” uygulaması önemli, anlamlı ve işlevseldir.

Türkiye’de Aile ve Modern Ritüeller

Türkiye örneğinde somutlaştığı üzere, modernleşme/post-modernleşme sürecine girmiş ancak aynı zamanda geleneksel yapıları hala işlevini sürdüren ülkeler, aile kurumu açısından ikili (dualist) bir yapı sergiliyorlar. Bu ülkelerde hem küresel kültürün getirdiği dönüşümler hem de kadim kültüre ve dini temellere dayanan geleneksel normlar birlikte varlık göstermektedir. Bu durum, aile kurumunun yapısını, rollerini, değerlerini ve işlevlerini oldukça karmaşık bir hale dönüştürmektedir. Örneğin modernleşme süreciyle birlikte geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aile modeline geçiş gözlemlenmektedir. Ancak bu geçiş, geleneksel dayanışma ağları ve akrabalık ilişkileri nedeniyle açık değildir. Özellikle ekonomik krizler, evlilik sonrası genç çiftlerin ailelerinden bağımsızlaşmalarını zorlaştırmakta, aile içi yardımlaşma ve dayanışma geleneksel biçimlerde sürmektedir. Kadınların eğitime ve iş hayatına katılım oranı artmakla birlikte, toplumsal cinsiyet rolleri hâlâ büyük ölçüde geleneksel kodlarla şekillenmektedir. Kadınların hem kariyer hem de ev işleri ve

çocuk bakımı sorumluluklarını üstlenmesi, onları “çifte yük” altına sokmaktadır. Erkeklerin ev içi sorumluluklara katılımı, kültürel normlar nedeniyle sınırlı kalabilmektedir. Evlilikler artık daha çok bireylerin tercihlerine ve eğitim düzeyi, kariyer gibi rasyonel kriterlere dayalı gerçekleşmektedir. Ancak aynı zamanda aile onayı, azalmış olsa da görücü usulü evlilikler ve toplumsal beklentiler evlilik kararlarında belirleyici rol oynamaya devam etmektedir. Dini nikahın yaygın kabul ve uygulaması her geçen gün daha da modernize olan aile kurumu açısından dikkat çekicidir. Tüm bu durumlar, bireysel irade ile geleneksel değerler arasında bir gerilim doğurmaktadır. Boşanma oranları artmakla birlikte, boşanma hâlâ geleneksel tepkilerle karşı karşıyadır. Kadınlar, özellikle kırsal bölgelerde ve geleneksel değerlere sıkı sıkıya bağlı topluluklarda boşandıktan sonra sosyal dışlanma, ekonomik güvencesizlik ve aile desteğinden mahrum kalma riskiyle karşılaşmaktadırlar. Ebeveynlik tarzları da modern pedagojik yaklaşımlarla geleneksel disiplin anlayışı arasında ikili yapı göstermektedir. Bazı aileler çocuklarını daha birey merkezli yöntemlerle yetiştirirken, bazıları hâlâ “biz” duygusunun egemen olduğu bir anlayışa göre yetiştirmektedirler. Bu durum çocukların eğitim süreçlerine ve sosyal uyumlarına doğrudan etki etmektedir. Küre-

sel kültür, özellikle genç kuşakların değer dünyasında önemli değişimlere yol açmaktadır. Giyim, yaşam tarzı, cinsiyet rolleri, dinî pratikler gibi alanlarda gençler ile yaşlı kuşaklar arasında çatışmalar yaşanabilmektedir. Bu gerilim, aile içi iletişimde sorunlara neden olmakta ve aile içi bağların zayıflamasına yol açabilmektedir. Küresel kültür karşısında ağır maruziyet yaşayan ve hala geleneksel unsurlarını devam ettirme eğilimi taşıyan toplumlarda aile kurumu, bir yandan küresel kültürün getirdiği bireyselleşme, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yeni yaşam biçimlerine uyum sağlamaya çalışmakta; diğer yandan geleneksel değerleri, rolleri ve sosyal normları sürdürmektedir. Bu durum, aileyi hem çatışma hem de yeniden yapılanma süreci içerisinde bırakmaktadır. Aile kurumunun geleceği, bu iki dinamiği uzlaştırma kapasitesine ve toplumun dönüşüme karşı geliştireceği stratejilere bağlıdır. Sosyal politika yapımcıların ve akademisyenlerin bu ikili yapıyı dikkate alarak daha kapsayıcı, kültürel duyarlılığı olan analizler ve öneriler geliştirmeleri gerekmektedir.

Özü itibarıyla modernleşme sürecindeki geleneksel toplumlarda aile kurumu, çelişkili ve geçişli bir yapı içindedir. Bu ülkelerde ne tam anlamıyla modern bir aile yapısından ne de tamamen geleneksel bir modelden söz etmek mümkündür. Bunun yerine,

“melez”, “geçişli” ve “hibrit” bir aile formasyonu söz konusudur. Bu yapı hem güçlü bir esneklik hem de zaman zaman toplumsal gerilimler yaratma potansiyeli taşımaktadır. Bu yapı ve süreçte Batı toplumlarında aileyi ikincil grup düzeyinde tutma ve tamamen yok olma sürecini durdurma amacına yönelik işletilen modern ritüeller, Türkiye gibi ülkelerde geleneksel olandan tamamen kopma ve yapay bir şekilde modern forma bürünmeye yol açmaktadır. Modernliğin gerektirdiği zihniyet ve yaşam tarzının tam bir uyum içerisinde işlemediği, bireylerin hem zihniyet hem de yaşam tarzlarıyla gelgitler yaşadıkları bu durumda Batı toplumlarının yaşamadıkları problemlerle karşı karşıya kalılabilmektedir. Örneğin modern ritüeller Batılı ülkelerde aile kurumunu belirli yapı ve işlevde tutma amacına yönelikken, Türkiye gibi ülkelerde ailenin daha problemlili hale gelmesine sebep olabilmektedir. Türkiye’de modern ritüeller, kültürel olarak ikili bir yapının ürünüdür. Bir yandan duygusal ilişkilerin görünür hale gelmesine ve bireysel farkındalığın artmasına katkı sağlarken; diğer yandan tüketim baskısı, kültürel yabancılaşma ve ahlaki çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Bu ritüeller, geleneksel yapıyla modern taleplerin kesişiminde melez bir kültürel form olarak varlık göstermektedir.

Sonuç

Toplumsal değişim süreci içinde aile kurumu, köklü işlevlerine rağmen radikal yapısal ve kültürel dönüşümlerle karşı karşıya kalmıştır. Geleneksel anlamda toplumun çekirdeği olarak değerlendirilen aile, günümüzde bireysel tercihler, müzakere edilmiş roller ve duygusal doyum arayışlarının belirlediği daha esnek, daha kırılabilir ve geçici ilişki biçimlerine evrilmiştir. Bu dönüşüm hem aile içi ilişkilerin niteliğinde hem de toplumun genel yapısında önemli sonuçlar doğurmuştur. Sosyolojik teoriler, bu dönüşümü farklı biçimlerde açıklamaktadır. Giddens’in “salt saf ilişki” ve “duygusal tatmin”e dayalı birliktelikler üzerine kurduğu analiz, Beck çiftinin bireyselleşme kuramı çerçevesinde evliliklerin kırılabilirleşmesine dair tespitleri ve Bauman’ın “akışkan modernite” kavramı bu sürecin toplumsal bağları nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Aileye yönelik “yok oluş” söylemleri sıklıkla dile getirilse de birçok düşünür bu süreci bir “evrim” ya da “yeniden yapılanma” biçiminde yorumlamaktadır. Aile, geleneksel üretim ve sosyalleşme işlevlerini kısmen başka kurumlara devretmiş olsa da hâlâ bireylerin duygusal sığınak ihtiyacını karşılayan bir yapı olarak önemini korumaktadır. Modern ritüellerin bu dönüşüm sürecinde iki yönlü bir işleve sahip ol-

duğu görülmektedir: Bir yandan bireyler arası bağları görünür kılarak aile kurumunu sembolik düzeyde ayakta tutmakta; öte yandan bu ritüeller tüketim kültürüyle iç içe geçerek aileyi ikincil gruplar düzeyine indirgemektedir.

Türkiye gibi modernleşme ile geleneksel yapılar arasında sıkışan toplumlarda ise aile, “melez” bir yapıya bürünmekte hem modern bireysel taleplerin hem de geleneksel değerlerin etkisi altında dönüşmektedir. Bu ikili yapı hem çatışmaları hem de yeni yapılanma olanaklarını beraberinde getirmektedir. Toplumun kültürel kodları ve tarihsel arka planı dikkate alınmaksızın uygulanacak tek tip politikalar, aile kurumunun daha da zayıflamasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, sosyal politika yapımcıların aileyi hem bireysel özgürlükleri hem de toplumsal dayanışmayı gözetken bütüncül bir perspektifle ele alması gerekmektedir.

Sonuç olarak, aile kurumu yok olmamakta; aksine çağın koşullarına uyum sağlayarak yeni biçimlerde varlığını sürdürmektedir. Bu süreçte önemli olan, ailenin dönüşümünü anlamak ve bu dönüşümü destekleyici, esnek, kapsayıcı ve kültürel hassasiyet içeren yaklaşımlar geliştirebilmektir. Aksi halde aile sadece bireysel değil, toplumsal açıdan da ciddi bir istikrarsızlık kaynağı hâline gelebilir.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2003). *Liquid love: On the frailty of human bonds*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2009). Akışkan aşk-in-san ilişkilerinde kırılabilirliğe dair. (I. Ergüden, çev.). İstanbul: Versus Yayınları.
- Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (1995). *The Normal Chaos of Love*. Polity Press.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın normal kaosu* (N. Ermiş, Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Canatan, K. & Yıldırım, E. (2009). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Engels, F. (2001). *The origin of the family, private property and the state*. Wellred Books.
- Engels, F. (2015). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. (Çev. K. Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- Ergün, M. (1991). Sanayileşme ve ailenin görevlerinde meydana gelen değişimler. (Edt. Dikeçligil Beylü. Çiğdem Ahmet). *Türk aile ansiklopedisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. Cilt 3. 893-895.
- Firestone, S. (2015). *The dialectic of sex: The case for feminist revolution*. Verso Books.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality: Volume 1: An introduction* (R. Hurley, Trans.). Pantheon Books.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Stanford University Press.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları* (M. Kuş, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Mahremiyetin dönüşümü: modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm*. (İ. Şahin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gittins, D. (2011). *Aile sorgulanıyor*. (T. Erdem, çev.). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Goody, J. (2004). *Avrupa' da aile*. (Serpil Arısoy, çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Karslı, E. (2019). Modernleşme sürecinde çözülen aile yapısı ve kadının yeniden inşası. *Uluslararası hukuk ve sosyal bilim araştırmaları dergisi*. 1(1). 1-14.
- Marcuse, H. (1955). *Eros and civilization: A philosophical inquiry into Freud*. Beacon Press.
- OpenAI. (2025). *ChatGPT (June 2025 version)* [Large language model]. <https://chat.openai.com>
- Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Tolan, B. (1990). Geleneksel aileden çağdaş aile yapısına doğru. (B. Dikeçligil, & A. Çiğdem, edt.). *Aile yazıları*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. Cilt 2. 493-504.
- Vatandaş, C. & Vatandaş, S. (2023). Aile kurumunun tarihsel serüveni ve küresel dünyadaki durumu. (S. Vatandaş, S. Öztaş, M. Polat, edit.). *Kimlik ve kültür*, 59-96, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Vatandaş, C. (2011). *Türkiye'de aile*. İstanbul: Sekam Yayınları.
- Vatandaş, C. (2024). *Modern Çöküş; İnsanın modern halleri*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Vatandaş, S. (2020). Aile içi ilişkiler ve aile kurumunun internetle sınırı. *Eurasian conference on language and social sciences*. October 16-8-2020. Antalya. 162-181.
- Vatandaş, S. (2020). Mahremiyetin dönüşümü ve iletişim araçları. *Humantitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 437-458.
- Vatandaş, S. (2020). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıpyargıları bağlamında kadının medyada metalaşması. *Adıyaman Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, (36), 747-784.
- Yıldırım, E. (2009). Aile ve evlilik türleri. (K. Canatan & E. Yıldırım, edt.). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap. 81-101.
- Yıldırım, E. (2009). Aile ve toplumsal değişim. (K. Canatan & E. Yıldırım, edt.). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap. 149-162.
- Yıldırım, E. (2010). Yeni Çağ'da dünyada ve Türkiye'de aile: ailenin sonumu?. *Din, gelenek ve modernite bağlamında bir değer olarak aile uluslararası konferansı*. Antalya: Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı. 115-129.